

*S.E.R. Joseph-Marie Ndi-Okalla,
a kameruni Mbalmayo püspöke*

AZ EUCHARISZTIA ÜNNEPLÉSÉNEK SAJÁTOSSÁGAI AFRIKÁBAN

Bevezetés

Tizennyolc évvel ezelőtt, nagycsütörtök napján csodálatos üzenetet kapott a világ Szent II. János Pál pápától, „*a püspököknek, a papoknak, a diakónusoknak, a megszentelt életűeknek és minden világi hívőnek*” címezve, középpontjában „*az Eucharisztia és az Egyház kapcsolatával*”.¹ Az enciklika a pápa pontifikátusának 25. évfordulóján, nagycsütörtök alkalmából született. Ez az egybeesés – az Egyház ünnepe és a Szentatya évfordulója között – lehetőséget nyit arra, hogy feltárjuk és mélyebben megértsük a húsvéti hit misztériumát, a *lex orandi, lex crescendi, lex practicandi et venerandi* titkát, melyet az egyházi hagyomány vall és a II. Vatikáni Zsinat is tanúsít: „*Az Eucharisztia a teljes keresztény élet forrása, csúcsa és beteljesedése*”.

Szent II. János Pál pápa azzal, hogy az „*Eucharisztia és az Egyház kapcsolatáról*” (*Ecclesia de Eucharistia*) szóló enciklikájában megszólít bennünket, a keresztény népre is kiterjeszti azt, amit az egyházatyák vallottak: „*Az Eucharisztia építi az Egyházat, és az Egyház hozza létre az Eucharisziát.*” II. János Pál e tanításának meghatározó vonalai egyben az Eucharisztia teológiájának egy-egy erővonalát is képezik, e nagy szentség hatásairól és a vele kapcsolatos egyházi gyakorlatról a következő fejezetekben: az Eucharisztia mint a hit titka; az Eucharisztia mint az Egyház építője; az Eucharisztia és az Egyház apostoli természete; az Eucharisztia és az egyházi közösség; az eucharisztikus ünneplés szépsége; Máriaé, az „eucharisztikus” asszonynak iskolájában.

Az Eucharisztia egy másik elnevezése, a *sacramentum caritatis* (a szeretet szentsége) kifejezés rámutat, mit jelent Isten népe számára az üdvösség misztériuma, a húsvéti misztérium, a hit mint a megváltás zálogának misztériuma. Ez a misztérium a Teremtő Isten titka, aki szereti, megalkotja

és újjáalkotja az emberiséget, és a bűn ellenére is mindig újra felkínálja neki az új és örök szövetséget Krisztus kiontott vére és megölt teste árán.

Az, hogy Ferenc pápa Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust hirdetett Budapestre – eredetileg 2020. szeptember 13–20-ig –, hatalmas egyházi megmozdulást hozott a Szentlélek erejében, hogy Isten egész népének szívében, egyetemes, nemzetközi szinten áradjon továbbra is (Magyarország gyönyörű vidékéről, Szent István király földjéről kiindulva) az élet, az Eucharisztia szeretete, jelenléte, imádása. Így ünnepelhetjük együtt hitünk titkát: „*Halálodat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz.*” Valamint: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.*”

Sem a Covid–19 járvány, sem az egészségügyi biztonsággal kapcsolatos nehézségek, sem a nemzetállamok (a pandémiával kapcsolatban jogos) félelmei és aggodalmai nem állhattak a mostani, elhalasztott Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus útjába. Máskülönben figyelmen kívül hagytuk volna Isten kegyelmét, Ferenc pápa döntőképességét és főpásztori tekintélyét. Tévedtünk volna, nem lenne bennünk hit, és nem bízánk Magyarország hercegprímásának radikális egyházi elköteleződésében, Esztergom helytartójának elszántságában és az egyház iránti szeretetében, vagy abban a hitért és az egyházért vállalt áldozatkészségben, amelyet Erdő Péter bíboros, Budapest érseke az Eucharisztikus Kongresszusnak otthont adó teljes püspöki karral együtt tanúsít az emberi társadalomért és történelme alakulásáért.

Eminenciás Bíboros Úr! Nagy becsben tartom 2019. május 3-án kelt levelét, melyben meghívott egy egészen friss afrikai, kameruni püspököt, akit a 2009-es, 2. Afrikai Szinóduson és a 2012-es, új evangelizációról szóló szinóduson (mindkettőt XVI. Benedek emeritus pápa hívta össze) szakértő résztvevőként ismerhetett meg, hogy vegyen részt ezen az egyházi találkozón, mely az Eucharisziáról, a keresztény élet csúcsáról és forrásáról szól.

Eminenciás Uram, fogadja egész Mbalmayói egyházmegyém és a Kameruni Püspöki Konferencia háláját és örömét jóságáért, barátságáért és testvéri szeretetéért, amiért megnyitotta szívét az afrikai egyház sorsa iránt.

Szeretném megragadni az alkalmat, hogy köszönetet mondjak minden munkacsoportnak, egyházi munkatársnak, püspöknek, az egész papság-

nak, szakértőknek, világi hívőknek, katolikus szervezeteknek, szerzetesi kongregációknak, fiataloknak és annak a számtalan önkéntesnek, akik évek óta végzik a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészítő munkálatait, és végül, de nem utolsósorban a fordítóknak és tolmácsoknak a türelmükért és jóságukért.

Előadásunk négy részből fog állni, és minden egyes rész a fent említett témák egyikét dolgozza ki:

1. Az Eucharisztia ünneplésének „sajátosságai” – megértés és alapok. Hogyan közelítsük meg, és hogyan értékeljük az Eucharisztia ünneplésének afrikai „sajátosságait”?

2. Kutatások és teológiai gyökerek Afrikában (kulturális és vallási antropológia); „*Az Eucharisztia ünneplésének sajátosságai Afrikában*”

3. Az Eucharisztia ünneplésének jellemzői és vonatkozásai Afrikában

4. Vallási és kulturális sokszínűség – az Eucharisztia ünneplése Afrikában

1. Az Eucharisztia ünneplésének „sajátosságai” – megértés és alapok. Hogyan közelítsük meg, és hogyan értékeljük az Eucharisztia ünneplésének afrikai „sajátosságait”?

Először előadásunk címe kapcsán teszünk néhány megjegyzést.

Az Eucharisztia ünneplésének mindenféle „sajátossága”, bárhol jelenjen is meg, formáját, strukturáját és mintáját alapvetően az utolsó vacsorából meríti, melyen Jézus szenvedése és halála előtt megalapította az Eucharisztia szentségét. (Jézus és tanítványai húsvéti vacsorájának előkészületei és az Eucharisztia megalapításának elbeszélése: Mk 14,15kk; Lk 22,12; Mt 26,30.)

Ebből kiindulva emeli ki Szent II. János Pál pápa az *Ecclesia de Eucharistia* enciklikában (47. pont), hogy „*a nagycsütörtök eseménye minden kétséget kizáróan egy olyan liturgikus »érzékenység« lényeges vonásait mutatja, mely kialakulását ószövetségi elemek hagyományának köszönheti, és kész arra, hogy a húsvét új tartalmával összhangban a keresztény ünneplésben újjáformálódjék*”. II. János Pál pápa ez alapján ki mondja: „*Jézus szavaiból és gesztusaiból, a zsidóság rituális örökségét továbbfejlesztve született meg a keresztény liturgia*” (48.). Ugyanakkor

a kereszténység Eucharisziája, megtörve és beteljesítve a zsidóságból vett rituális örökséget, „*az Isteni Jegyes ajándékát*” ünnepli, melyben „szüntelenül adja magát Menyasszonyának, az Egyháznak”. Az Eucharisztia „*egyszer és mindenkorra felajánlott keresztáldozat, melyben a Vőlegény (Jézus Krisztus) eledelül adja magát a híveknek*” (48.). „*Bár a »lakoma« természete családiasságot sugall, az Egyház sohasem engedett a bizalmaskodó »közvetlenség« kísértésének, mert nem feledkezett meg arról, hogy Jegyese az ő Ura, s hogy ez a lakoma örökre áldozati lakoma, melyet meghatároz a Golgotán kiontott vér. Az eucharisztikus lakoma valóban »szent« lakoma, melyben az egyszerű jelek mögött Isten szentsége rejtőzik: O, sacrum convivium in quo Christus sumitur! »Ó szent vendégség! Krisztust vesszük rajta!« A kenyér, mely megtöretik oltárainkon, s melyet eledelül kapunk e világban járt zarándokutunkon, »panis angelorum«, az angyalok kenyere, melyhez csak az evangéliumi százados alázatával szabad közeledni: »Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj« (Mt 8,8; Lk 7,6)*” (48.).

Ez alapján érthető, mivel szeretnénk árnyalni az előadás címét: „*Az Eucharisztia ünneplésének sajátosságai Afrikában*”. Nem arról van szó, hogy az afrikai egyház valamilyen külön ünneplési formát talált ki, amelynek gyökerei nem a húsvéti vacsorában, a nagycsütörtökben, az Eucharisztia titkába vetett hit egyházi hagyományában lennének.² Miután leszögeztük az Eucharisztia kánoniságát és liturgikus szabályszerűségét, a cím létjogosultsága a „külső kifejezőmódban”, a gyónás és az eucharisztikus ünneplés gyümölcseiben keresendő, melyek a keresztény közösségekben számtalan formát öltöttek a történelem során és a különböző kultúrákban. II. János Pál pápa erről így ír: „*Az építészet, a szobrászat, a festészet, a muzsika – engedve a keresztény misztérium irányító hatásának – az Eucharisziában közvetlenül vagy közvetve nagyon inspiráló motívumot kapott*” (49.). Az Egyház ősi, középkori, modern és mai történelme mindig is számontartotta az eucharisztikus ünneplés terének, motívumainak és kifejezéseinek változását, hogy Krisztus és az üdvösség evangéliuma felé fordítsa azokat. A keresztény hit inkulturációjának igénye mindenben, így a liturgiában is jogos, amennyiben betartjuk a közös vallott egy hit ünneplését biztosító liturgiai előírásokat.

II. János Pál pápa erről írja a következőket: „*Számos lelkipásztori látogatásomon volt alkalmam megfigyelni, hogy a világon mindenütt*

milyen elevenséggel képes az eucharisztikus ünneplés kapcsolatot találni a különböző kultúrák megnyilatkozási formáival, stílusával, érzékenysé- gével. A kor és a hely legváltozatosabb körülményeihez alkalmazkodva az Eucharisztia nem csupán egyes személyeknek, hanem népeknek is tápláléka, és keresztény szellemű kultúrákat formál” (51.).

II. János Pál pápa megjegyzi: „*Ami réges-régen keresztény területe- ken történt a szakrális művészetben és a liturgikus fegyelemben – amely minden ízében az Eucharisztia értelmét igyekszik kifejezni az Egyház ta- nítása szerint –, ugyanaz játszódik le ma azokon a kontinenseken, ahol még fiatal a kereszténység” (51.).*

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) óta két egyházfő (II. János Pál és XVI. Benedek) hívott össze Rómában Afrika-szinódust, először 1994- ben, majd 2009-ben. Ezek az alkalmak rávilágítottak arra, mit jelent ke- resztény missziót folytatni Afrikában, illetve hogyan zajlik manapság a kontinensen az evangelizáció és az egyházi élet.

A II. Vatikáni Zsinat tanítása (elsősorban a liturgiáról, a kinyilatkoz- tatásról, az Egyházzól és a mai világban az Egyház küldetéséről szóló konstitúció) hittel, a teológiai gondolkodás és a lelkipásztori irányult- ság erejével mutatta meg, milyen fontos, hogy a keresztény hit testet ölt- sön a történelemben és az egyes kultúrákban, és mélységesen átformálja azokat.

2. Kutatások és teológiai gyökerek Afrikában

(kulturális és vallási antropológia);

„Az Eucharisztia ünneplésének sajátosságai Afrikában”

Az eddigiekben rámutattunk, hogyan nyert igazolást a keresztény hit „inkulturációja” Afrikában a II. Vatikáni Zsinat tanításának lendületében. Emellett meg kell említenünk még VI. Pál pápa *Evangelii nuntiandi* dokumentumát is (1975), meg nem feledkezve az ugyancsak általa írt *Africae terrarum* kezdetű apostoli levélről és történelmi fontosságú lelki- pásztori látogatásáról 1969-ben Kampalában, az ugandai szent vértanúk földjén. E látogatása alkalmával a gondosan végzett, saját kultúrájukból kiinduló misszióra buzdította Afrika népet: „Afrikaiak, most már ti vagy- tok önmagatok misszionáriusai!”³

Az afrikai egyház történelmének ezt a korszakát jellemzi a lelkipásztori adaptáció keresése a liturgia, a katekézis, a szentségek ünneplése terén, az afrikai hagyományokból származó vallási és kulturális antropológiával szoros párbeszédben. A teológiai és pasztorális nehézséget a formális „meghonosításon” és „adaptáción” túl a megvallott és ünnevelt hit keresztény és annak liturgikus megalapozása jelentette, különösen annak módja, ahogyan ez a kereszténység misztériumának egészébe illeszkedik.

Nagy örömünkre kijelenthetjük, hogy az afrikai egyház ehhez sikeresen járult hozzá zenei hagyományával, táncos koreográfiáival, a hagyományos rítusok értelmezésével és a szóbeli hagyományok forrásaival, melyek a liturgia ünneplését, a hitoktatást, a szakrális művészetet gazdagítják. Ebből született az afrikai keresztény hit képi ábrázolása is. Inentől fogva az afrikai keresztény liturgikus szekvenciák, a ritmus, a kórusénekek és a hozzájuk tartozó mozgások, a képi és plasztikus ábrázolás mind a Jézus Krisztusban való üdvösség megvallását szolgálja, a róla szóló hiteles tanúságtételt közvetíti, és Isten Afrika földjén véghez vitt csodáit hirdeti.

Arra is adódtak alkalmak, hogy különböző előadásokban, kiadványokban határozzuk meg és gyűjtsük rendszerbe kontinensünk régi és modern kultúráit, behatároljuk a hit inkulturációjának nehézségeit Afrika örökségébe, tapasztalataiba és kilátásaiba (vö. Joseph-Marie Ndi-Okalla, in *„Inculturation et conversion”*, Párizs, Karthala, 1994). Így védekezünk a folklorista afrikai kereszténység ellen, amely elfordítja fejét az Afrikában zajló halálesetektől, az éhezőktől, azoktól, akiktől megtagadták az emberi jogokat, akik igazságtalanságban élnek. Tiltakozunk az olyan kereszténység ellen, amely becsukja fülét az „afrikaiak segélykiáltásai” előtt (Jean-Marc Ela).

Amit ugyanis az Eucharishtiában, a tökéletes szeretet szentségében hiszünk, vallunk és ünneplünk, nem más, mint az egész emberiség üdvössége; Isten élete a meghalt és feltámadt Jézus Krisztusban, a világ megújulásáért megtört kenyérben. Ezért kell tehát megengednünk magunknak, hogy feltegyük a kérdést: „Üdvözíti-e Jézus Krisztus ma az afrikaiakat? Hogyan üdvözíti a mai afrikai embert?” Ha választ akarunk kapni ezekre a kérdésekre, nem elégedhetünk meg azzal, hogy idézeteket olvasunk fel a katekizmusból, a krisztológia tanításából vagy egyes litur-

gikus előírásokból. Ehelyett igen fontos, hogy figyelembe vegyük az emberiség törekvéseit, és megértsük, hogy Afrikában hol és milyen körülmények között élnek ma egyesek a mindennapjaikat katasztrofiként és nélkülözésben; mely területekről történik tömeges kivándorlás; hol van veszélyben az emberi méltóság; hol hiányzik „az élet kenyere és az élethez szükséges kenyér”.⁴

Így majd arra is több figyelmet fordítunk, ami az Eucharisztia ünnepléséből közvetlenül fakad: Eucharisztia és anamnézis; Eucharisztia és misszió; Eucharisztia és tanúságtétel, társadalmi-karitatív elköteleződés: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”; „Ti adjatok nekik enni!”

3. Az Eucharisztia ünneplésének jellemzői és vonatkozásai Afrikában

A II. Vatikáni Zsinat óta Madagaszkáron és Afrikában több püspöki konferencia jelezte, hogy igény van olyan liturgiára és eucharisztikus ünneplésre, amely jobban kifejezi keresztény közösségeik hitét, megjelenítve „a hit és a liturgia inkulturációját”.

A *zairei rítus* létrejöttéhez vezető hosszas fejlődési folyamat az afrikai eucharisztikus ünneplési formák egyedülálló példáját testesíti meg. Ez a rítus azon túl, hogy a tanítóhivatal által jóváhagyott külön elnevezést kapott, más helyi egyházakban és közösségekben is megjelenik és gyakorlatban van.

A zairei rítust 1988. április 30-án engedélyezte II. János Pál pápa döntése nyomán az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció. A jóváhagyást *A Missale Romanum melléklete Zaire egyházmegyéi számára* című dokumentum rögzítette. Ebben megtalálható a zairei mise liturgiájának leírása;⁵ hasznos összefoglalót olvashatunk a kérdés fejlődéséről és különböző aspektusairól;⁶ Isidore Katele Nkuka liturgia-szakértő pedig érthetően és didaktikusan elemzi és mutatja be a zairei rítust.⁷

Témánk címe, „*Az Eucharisztia ünneplésének sajátosságai Afrikában*” utal arra az erőfeszítésre, amellyel az afrikai hagyomány legjelentősebb alkotóelemeit igyekszünk a római hagyomány szerinti eucharisztikus ünneplésbe illeszteni. Az afrikai hagyomány sokfélesége, természete, motívumai, jelentése segíti a keresztény nép részvételét a li-

turgiában, és gazdagítja az e nép által vallott és ünnepelt hitet, hogy elérje célját, melyet Edith Stein (később a Keresztről nevezett Szent Terézia Benedikta) a németországi Speyerben, 1930-ban tartott Eucharisztikus Kongresszuson „*Eucharistisch leben*”-nek („eucharisztikusan élni”) nevezett; vagyis teljesen a tökéletes szeretet szentségéből (*sacramentum caritatis*), Krisztus Eucharisziájából élni, és erről a világban tanúságot tenni („az ő emlékezetére”).

4. Vallási és kulturális sokszínűség – az Eucharisztia ünneplése Afrikában

Fekete-Afrika népeinek vallási és kulturális antropológiája igen gazdag és sokféle. Számatalan kifejezőmód, hiedelem és szokás megtalálható benne. Engelbert Mveng jezsuita a következőképpen foglalta össze ezt a gazdagságot: kozmikus liturgia és vallási nyelvezet. Mindenféle szertartás halmozódik itt; kapcsolat az istenséggel és az ősökkel, beavatási szertartások; rituális étkezések, táncok, mozdulatok; zene és különféle hangszerek: tam-tam dobok, ütőhangszerek, balafonok, xilofonok, húros hangszerek (mvvet, kora stb.).

Ez a sokszínű világ jellemzi az afrikaiakat, akik Krisztus kegyelmében kívánnak élni. A keresztény hit és az evangélium átalakítja és tovább gazdagítja ezeket a kulturális és liturgikus elemeket.

Az Eucharisztia ünneplésének úgynevezett zairei rítusa tehát a következő elemeket foglalja magában:

- A szentmise elején egy „hírnök” meghirdeti a nagy eseményt, ahogy az a hagyományos népgyűléseken is szokás.
- A bevonuláskor az oltárhódolat jelzi, hogy Krisztus egyszerre az oltár, az áldozat és a főpap.
- Ezután bemutatjuk a főcelebránst és a hívő népet, akik alázatosan Isten elé járulnak (válaszul meghívására).
- Segítségül hívjuk a szenteket, és kérjük közbenjárásukat, valamint őseinkét, „akiknek igaz voltát Isten ismeri”. Ezzel az ünnep földi résztvevői egy közösségben ünnepelnek a mennyei liturgia résztvevőivel (*communio sanctorum*).

- Ünnepestélyes körmenetben trónusra helyezzük Isten Igéjét, és felolvasás előtt hódolatot végzünk előtte. (Ebben a szavak jelentősége és a szóbeliség gesztusai, melyek annyira jellemzőek az afrikai kultúrára, nagyban hozzájárulnak a liturgia gazdagításához.)
- Ezután következik a felolvasóknak adott áldás (olvasmányok és evangélium).
- Az Ige meghallgatása után vagy a hitvallás után bűnbánati rítust végzünk (felhasználva a hagyomány szerinti megtisztulási rítusokat).
- Békeköszöntés.
- Az áldozatok és adományok bemutatása.
- Az eucharisztikus ima és az Eucharisztia liturgiája számos dialóguselemet tartalmaz a főcelebráns és a hívek között, ezzel bevonva a hívet Isten húsvéti misztériumába Jézus Krisztusban, aki az emberiség üdvéért adja magát ebben az eledelben.

Jegyzetek

1. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ecclesia de Eucharistia*, 2003. április 17., nagycsütörtök.
2. Vö. Anamnesis – 3/2. *La Liturgia, Eucaristia: teologia e storia della celebrazione* (a cura di MARSILI, S.), Ed. Marietti, 1983.
3. Lásd NDI-OKALLA, J.-M., „Théologie africaine et nouvelle évangélisation” in *Conférences théologiques*, n° 17, Université Catholique d’Afrique Centrale, Yaoundé – 2014, 95–104.
4. Ndi-Okalla, J.-M. (szerk.): „D’un synode africain à l’autre” (Párizs, Karthala, 2007); „le deuxième synode africain face aux défis socio-économiques et éthiques du continent” (Párizs, Karthala, 2009). XVI. BENEDEK PÁPA, *Africae munus* (Róma/Ouidah 2011).
5. Vö. ZAIREI PÜSPÖKI KONFERENCIA, „Présentation de la liturgie de la Messe, Supplément au Missel Romain pour les diocèses du Zaïre”, Edition du Secrétariat Général de la Conf. Ep., Kinshasa 1989.
6. Lumbala, K., „Liturgies africaines. L’enjeu culturel, ecclésial et théologique”, Facultés Catholiques, Kinshasa 1996.
7. „La Celebrazione inculturata dell’Eucharistia nella R. D. del Congo”, in *Ad Gentes* (Revue de Théologie et d’anthropologie de la Mission), 5 (2001/2), 177–187.

mény. Hanem olyan ez, mint a csodálatos halfogás, amelynek oka végső soron nem az ügyesség, nem valamilyen társadalmi szükségszerűség, és nem is az, hogy milyen szépen adják elő a tanítást. Ez mind hozzájárulhat, ez mind elősegítheti, de valójában az az oka, hogy Jézus tanítása maga objektíve igaz és képes arra, hogy megmentse az embert, hogy boldoggá tegye az embert, hogy válaszoljon azokra az igényekre, vágyakra, amelyek az ember szívében a teremtéstől fogva ott vannak. Ezért az Egyháznak is, nekünk is, újjászülető közösségeinknek is az az első feladata, hogy hallgasson Jézus szavára, és vesse ki, akkor vesse ki, és úgy vesse ki a hálót, ahogy ő mondja. Aki Krisztus szándéka szerint közeledik az emberekhez, aki az ő objektív tanítását hűségesen adja elő, az nagy dolgot tesz azért, hogy ez a halfogás eredményes legyen. És sokszor az eredmény valóban váratlan mindenki számára, mert maga az Isten az, aki az eredményt adja.

Így kérjük a csodálatos halfogás Urát, hogy Péterhez és a többiekhez hasonlóan mi is hozzá hűségesen vehessük ki a részünket az emberhalászatnak ebben a nagy művében. Ámen.